

Serfőző Simon

Versek és háttérük

A felemásra sikerült – volt is, meg nem is – rendszerváltás után nagyon hamar rádöbbenhattünk, az ország kifosztásában, amelyhez nem kevés hazai segítség is kellett, a nyugat ugyanolyan alapos, ha nem alaposabb munkát végzett, mint tette azt a kelet. Vagyis: egyik unió mint a másik.

A németek, nyomukban az oroszok vittek, amit megláttak, ami mozdítható volt. Ami nem, azt a „felszabadítóink” után nekünk kellett vinnünk jóvátétel formájában. S nem csak nekik: a szomszédaink se maradhattak ki. A tanyaudvar kerítése mellől láttam a megrakott tehervonatokat, s láttam a szüleimet a tanácstalanságban: a kiürített ól, istálló körül miből tudunk megélni?

Földet jobbra az új világ hangadóinak osztottak. Ők voltak a legszegényebbek, többségük legalább is. Akik hamarosan rájöttek, hogy azt a juttatott földet meg is kellene művelni. Szerszám kellett volna hozzá s szorgalom. Sokan egyikkel se rendelkeztek. A legelső alkalommal téeszcsékbé szerveződtek: mások földjét sajátították ki. Lehetőséget kaptak rá: parancsoljanak, el lehet venni. Csatlakozók is akadtak, akik jobbnak látták hozzájuk társulni. Mintha megsejtették volna, az egyéni életnek előbb-utóbb befellegzik. Látták, hogy a kulákoknak kikiáltott megalázottakkal mit művelnek a hatalom emberi. Nem akartak az ő sorsukra jutni.

Hiába volt néhány hónap, amikor enyhült a szorítás – például a szövetkezetezés erőszakolása, az adóztatás kíméletlen végrehajtása –, hamarosan visszaállt minden a régi kerékvágásba.

A falusiak az angolokat, amerikaiakat várták, majd azok segítenek rajtunk. Segítettek. Hogy hogyan, 1956-ban megtapasztaltuk. S meg azt is, miként teljesülnek az akkor tett hazai ígérek. Minden szavukat megtagadták. Felálltak a bitófák, s hamarosan fel a téesz-irodák, lehetett befelé sorakozni, aki amit ekkorra összekapirgált magának, vihette a közösbe. Azon kevesek, akik nem engedelmeskedtek, mint az én szüleim is, a betagosított földjeik helyett cserébe kaptak sose művelt területet, ráadásul apám dolgozni se mehetett el. Az elvtársak nem járultak hozzá, hogy a közeli városban vállaljon munkát. Élünk meg abból a földből, amit adtak, fizessük utána az adót is. Évek múlva engedték csak útjára.

A fiataloknak nyíltak távlatok, ők mehettek vājártanulónak, ipari munkásnak. Mehettek az egyetemekre. A rendszernek új értelmiségre volt szüksége. A régi-eket meghurcolta, kitelepítette a Hortobágyra, Állampusztára. Az én falumba is jutott belőlük. Láttam messziről őket, a kanálisárkot mélyítették a faluhatárban, nem volt szabad a közelükbe se merészkednem.

Sajnáltam őket, s fájt ami velük és velünk is történik. Cséplés után, amikor rakta

apám a tele búzászsákokat a tehenes szekérre, hogy viszi beadásba, a ház végén sírtam el magam: miből sütünk kenyeret, ha a terményből nekünk nem marad? Meneküljek ebből az életből, mert ez nem élet! – mondták a szántó-vető emberek. Parasztnak lenni utolsó dolog.

Nem magamtól kerültem, mint velem együtt oly sokan Budapestre, különböző ipari központokba. Az otthoniak indítottak útnak: addig menjünk, ameddig megtehetjük. S hívtak a lehetőségek is. Hogy öregségükre mi lesz az otthon maradtakkal, senki nem gondolt. Eleinte még haza-hazajártunk hétvégeken, aztán az évek során lassan elmaradoztunk, megtelepedtünk az ország különböző sarkában, kiköltözhattünk az albérletekből, munkásszállókból, kaptunk valamilyen lakást, de melléje idegenséget is, hogy soha ne érezzük otthon magunkat.

Édestestvéreim

Ágfenyegetés.
Felborult árkok.
Vakaródzó rög.
S az úrból madaraktól
lepiszkított tanyák.
Én innen ismerem hazám.

Ahol a barázda-parton
emlékezetemben
öcsém, a kakas kapál.
akivel a földből
ki tudjuk húzni
a lukat is,
mint a gilisztát.
A tyúkkal meglessük
az őrtálló tücsköt,
az ásót játszani
a búbos boglyák közt.
A szél-súgólyukas
kerítésnél találkozunk
a gyalogos bogárral.
A kossal észrevevessük
a kisborjút szökni
a ház mögött,
az ősembert
szaladni amott!

S ahogy visszanezünk a Nap-dörgésben:
kommunisták jönnek lóháton!

S a hörcsög elkezd
vonítani a lukból.

Hazamenekülve a jószágok,
reszketve nyomják belülről
az istállóajtót.
S vasvilla morog kifelé
az ablakból.

Mert itt vége annak,
ami volt: sivalkodva süvölt
világgá a lúd.
S nővéremmel:
a kacsával elbújunk.
Nélkülük ki lesz a mi megvigasztalónk?
Kikben bizakodhatunk? Reményünk
kitől lesz? Hitet majd ki ad?
Kinek ágyazunk meg a bolhás ólban?
Láncot kinek kötünk a fejére
masninak reggel? Ki jön meg
fejésre? Kosárban kit pólyázunk?
Ki rőfög benne? Ki ondolálja
szarvát, ahol eddig a bárány
szépítkezett a kerek bokornál?
Kinek morzsolunk, órletünk?
A dúlón járó szekeret
ki húzza majd nekünk?
Csirkét dajkálva ki kotlik
bevarrt szemmel a szék alatt?
Kinek pusztulnánk, rohadnánk a sárban,
kaszálnánk gőzölögve
a meredek Nap-oldalban,
hogy a szarkák vihognának
az árokban – kinek, minek?

Édestestvéreim, apáim, édesanyáim!
Akikkel feküdtem,
akikkel keltem.
Akiknek névnapjukat tudtam,
mikor tartják az istállóban,
s lakodalmukban táncoltam!

Akikkel a Hold felé
laktam együtt, s együtt fogadtuk
az égből arra járó üstököst:
fényes vendégünk.
Együtt figyeltük ki a bajt,
amelyik a barázdákban somfordált,
éjszakánként azt ugatták a kutyák.
Együtt kiabáltunk,
ha valamelyik eltévedt közülünk,
kereséskor a messzeség
fészerajtóján is bebújtunk,
pásztázott Nap-reflektor,
hogyan átúszva érte
a nyakig érő földeken
rátaláljunk.

S most már menetek kell a sovány tanyákból,
panaszos hodályokból, sárólakból, avas
sarakból, a petéző pizsokból, krákgotató
porból, az országrázó kátyúkból,
a mindenségdúló ítéletidőkből itthonról.

S mert mentek – hát menjete!
Az erőszak elhajt benneteket.
Becsültünk és tiszteltünk titeket.
Majd emlékezzetek ránk.
Jók legyetek.
Még elkísérünk, elmegyünk veletek a fáig!
A kútágasnak is integessetek.
Rátok íratnánk vagyunk is.
Sokat segítettetek.
A búcsúzás sír a másik dombon is.

S innen már az egyenes úton kell mennetek.
Majd gondolatok velünk.
Most már mi lesz velünk?

S kazal a sassal,
a házak is lámpavilágostul
eladók, hisz mi tartana
már bennünket itthon?
Még az öreg ember is
eladó a portákról.

Mögöttünk üres lapály,
romos domb,
kihalt laposok,
a szétdúrt, szétrontott haza.

Széjjelszéledtünk otthonainkból.
Néhány idevalósi madár
néz utánunk elszótlanodva.

Gyerekként azt hittem, milyen jó lehet városon élni! Hiába jártam odavalósi iskolába – ingáztam naponta –, a különböző sorsokba nem láttam bele. Olyan látványban volt részem, amely elkábított. Magukat befogva egy rúd mellé, a főutcán hordárok húzták nagyplatós, két kerekű kocsijukat. Muraközi lovaikat szemétszállítók, szénhordók nógatták sietésre. Kéregetők tartották a markukat. Mindenféle vasutas népséggel, piacozó asszonyokkal, háborúból, hadifogságból hazafelé vánszorgó emberekkel találkoztam. Nem vettem észre, hogy az élelmiszerboltok előtt néha hosszú sor áll. Inkább irigykedtem, hogy az emberek ott vásárolják meg, ami az asztalra szükséges, nálunk meg anyámnak kell kenyeret sütni. Városon tej, vajot tudnak venni az emberek – már aki tudott, mert az ellenkezőjére nem gondoltam –, nekünk meg magunknak kell a tehenet megfejni, nekem köpülni. Ráadásul a mi munkaidőnk soha nem telt le, nem úgy mint másoké. Nekünk ott van a sok tennivaló a háznál, ház körül, lefekvésig ki se látszottunk belőle.

Pestre kerülve tapasztaltam meg, mit jelent társbérletben, pincékben, az udvari közös kútra, közös vécére járva, szoba-konyhás bérleményekben, ezekben az ember-tárolókban meghúzódni. Otthon magunk lehettünk, nem láttunk bele egymás szájába. Igaz, vályogból, sárból házat nekünk kellett építeni, de az a miénk volt. Újpesten, ahol négy évig albérleteskedtem, megtapasztaltam azt is, mit jelent boltból élni. A tanyán sok mindenben önellátóak voltunk. Dolgozni kellett, s az új ki lehetett húzni, akármilyen idők jártak is.

Számtalan vers és az *Otthonatlanok* című darabom írása közben tudatosodott bennem: mi az, ami megkülönböztetett bennünket a várososon élőkől. Ők otthon voltak, ismerős környezetben, mi meg idegenségben. De fordultunk volna vissza? Hova vissza? A térszekbe, amelyek néhány év múlva kezdtek megerősödni, állami segítséggel persze, már nem kellettünk, akadt elég dolgos kéz. Szüleink meg hallani se akartak róla. A székelyen miatt se, mert mit mondjanak, ha valaki megkérdezi tőlük: a fiatalokkal mi van? Hogy hazakullogtunk? A faluban ujjal mutogattak volna ránk.

Máig se tudom, hogy amiket ekkoriban megéltem: a sehova se tartozásomat, rászorítottaságomat a magam kenyerére, az albérléteket, vasági kucorgásaimat, jövőtlenségemet, szüleim félelmeit a kiszolgáltatottságtól, a falu elutasító magatartását velünk, fiatalokkal szemben, meg tudtam-e írni? Örökös a hiányérzet bennem. Pedig csaknem minden műfajban megkísérletem – riportban, regényben, elbeszélésben, drámában, versben -, hogy ezt a munkát elvégezzem. Legszívesebben ezeket az időket írnám újra és újra. Nem csak azért, mert hol itt, hol ott találok valami javítanivalót a szövegeimen – ami sohasem a lényegre érinti, amiatt nem kell lesütnöm a szemem – hanem, hogy helyén legyen minden szó. Ráadásul az emlékezetből minduntalan előkerül valami valóságdarab, amire csak mostanában döbbenek rá, ez is, amaz is hiányzik az írásaimból s teszek is azonnal szemrehányást magamnak, ezekre miért nem akkor neszeltem föl, amikor kellett volna.

Aztán rájövök, hogy ami nincs leírva, nem biztos, hogy hiányérzetet kelt az olvasóban. A sorok közül kiérződik az. S így talán hatásosabb is, nem kell mindent kimondani.

Eltűnök a szélekről

Megjárnak
hányszor a tévutak,
visszatalálni alig tudtam.
Tétováság toporgott velem,
s madarak távoli röptében
kellett volna lennem.

Amerre óvatosság leskődött
a sovány farú házvégeknél,
széledő bizonytalanságaim
onnan hoztam, onnan
a lassan múltó riadtságaim,
amerre megfélemlítetten
terelődtek egybe láthatártól
láthatárig a nyakig sáros földek.

Odavalósi volt félenkségem,
amerre ha kiáltott a baj,
a szélvert láthatáron
az árkok lehúzódtak.
Apám elbújt a riadt kazlak közt,
s a fára fölszaladtak a gallyak.

Segítségül nem ugrottak ki
mélyedésükből a gödrök,
kövek se dobálóztak.
A mindenkori hatalomnak
a hatalmas kútágasok
messziről meghajoltak.

Szökésem kerítéseken
keresztül menekült volna.
Amilyen életet sose láttam,
magamnak én olyat akartam.
Nem amilyet majd éltem:
hallgatagság gubbasztott kéményemen.

De már csak voltam az,
aki félreálltam sokszor,
és félre is állítottam.
Eltűnök a szélekről,
a lélek nehogy útszélivé zülljön.
Felküldöm merészségem,
ahol még sose jártam:
magasára a szívnek!

A versek háttéréhez tartozónak gondolom, hogy – mint az előbb szóba hoztam – a prózaírásba is beleártom néha magam. Nálam a két műfaj egymást segítette. Regényírás közben jöttem rá, hogy olyan szavak, szófordulatok, mondatok kerülnek tollam alá, amelyek a költészetbe is átemelhetők. Sőt átemelendők! Nem igényelnek különösebb alakítgatást, s röpítik a képzeletet.

Ezek elsősorban a szüleim szavai voltak, ahogy szóltak egymáshoz, ahogy civódtak, ahogy apám tréfálkozott, megjegyzéseket tett, ahogy másokat kifigurázott vagy jellemzett egy-egy találó mondattal. Az állatokról, szerszámokról, növényekről úgy beszélt, beszéltek anyámmal mindketten, mintha azok emberi tulajdon-

ságokkal rendelkeznének, azonmód cselekednének is. Ha például valamit nem találtak, hová tűnhetett, kérdezték egymástól, mintha az elbújt volna a ház mögé, valahová. A jószágok panaszkodtak, a föl szántott föld megpihent ősszel, a tehén mosolygott, mezítláb járt a kutya, a kismalacok sírtak az ólban, s úgy képzeltem, még a könnyük is hull.

Ezeket a képeket eleinte nem mertem leírni. Petőfinél, Aranyánál – az ő verseiket olvastam az iskoláskönyvben, mást se abban az időben – hasonló megjelenítésével a valóságnak nem találkoztam. Ma már tudom, hogy találkozhattam volna, de ahhoz könyveket kellett volna forgatnom. Az meg nem volt a háznál. Nem mondott anyám mesét sem, tele volt mindig dologgal a keze, örökös hajszában élt. Amikor valamilyen munkát elvégzett, nyugodott meg kicsit. Jó volt ilyenkor odaülni mellé. Az óvoda nekem a tanyaudvar volt, s a ház körüli szántóföldek, kanálisárkok, dűlők, barázdák. Hatalmas szabadságban éltem, még ha három-négy éves koromban már nekem is kijutott az otthoni tennivalókból. Az „óvó néném” répaegyelő, krumpli-marokszedő asszonyok voltak, az első „tanító bácsijaim” pedig szántó-vető, kaszás, kapás férfiak. Az ő beszédüket hallgattam, figyeltem munkájukat. Játékaimban őket utánoztam. „Szavajárásukat” eltanultam.

A magyar nyelvnek egy olyan rétegével kerültem érintkezésbe – amire hosszú évek után jöttem rá –, amely ma sem kiaknázott teljesen. Talán nem is lehet, hisz végtelen gazdagságú. Ezt a nyelvet Tömörkénynél, Móra Ferencnél, Móricznál lehetjük fel leginkább. Mikszáthnál a humorra hajló ágát. Tamási Áronnál pedig egy archaikusabb változatát.

József Attila versei segítségemre lehetnek volna, hogy mindjárt a kezdeteknél bátrabban fogalmazzak. Csakhogy nem akartam a hatásuk alá kerülni, ezért – ahogy jeleztem – majdcsak a prózai munkáimban megjelenő rég hallott falusi szófordulatok segítettek magamra találni. Ekkor már nem okozott gondot számomra, hogy a városi munkáskörnyezetben tapasztalt beszédstílus némileg elütött az otthonitól, végül is ugyanazt a világot adták vissza. Különbösen is az ott dolgozók többsége vidékről származott el. A szellemes megjegyzések, jó ízű kiszólások ismerősen csengtek. Örömet okoztak. Még a szleng kategóriájába tartozók is. Legtöbbjüket találónak találtam, derülni lehetett rajtuk.

Azt sem bántam már, hogy kilógok a sorból: verseim elütnek a másokétól, amit volt idő, amikor szégyelltem, mint a tájszólásomat. Ha az akartam lenni, aki vagyok, vállalnom kellett különiségemet. Megszenvedve az otthoni történéseket, hiszen azok – érzelmileg mindenképpen – velem is megtörténtek. Ha elmentem is, lélekben azokkal maradtam, akihez tartoztam.

Sirató

Te nem látod már a hatalmas szeleket
rohanni a láthatáron.
Nem hallod az őszi köddurranásokat.
Nem tudod,
hisz mit tudsz te már,
életed beszakadt vulkán,
amiből régóta füst, kihűlt korom száll.
Azt se tudod, hova,
csak elvittek az egérdúlt házból,
akik vissza nem hoztak.
Tettek hordágyra, kórházi vaságyra,
hogy tegyenek majd Szent Mihály lovára.
Rajta, apám!
Mindegy mennyi vagy pokol,
csak kirúgtass ebből a világból.

Csak ne fájjanak sebeid,
az elhappolt földek.
Ne fájjanak ízületeid kilométeres kötelei,
amelyek négy égtájat fogtak egybe.
Árok-visszereid ne fájjanak többet.

Összefogta tekinteted földdel az eget,
aki a Napot a ház mellől ismerted.
Kerítés végéről ismerted a Holdat.
Köszöntél nekik, mikor arra mentek,
mintha gyalogosan hazafelé,
a kutyák megugatták őket.

De hol vannak már
azok a szél-halmok,
amelyeken még én is jártam?
Hol a lópaták nyomai,
amelyek utánad rúgtak?
Hol vannak a madárfeljáratok a fákra?
Azok a létrák hová tűntek el?

Hová az évek, apám?
Lábadból a járás hová tűnt?
Erődet ki vitte el,
amivel a százhektáros dombot
hátadra vetted?
Amivel Istent lebirkóztad,
hogy ne az ő,
a te akaratod legyen meg?

Nem a bajtársak élén,
szakasz szerszámot parancsnokolva,
találtalak egyszer csak az ágyban.
Fuldokoltál dunna-habokban,
mintha a mélységes Dunában.
Szalmaszálad voltam: kapaszkodtál belém,
mentőcsónakod, hogy partot is érj.

A malacot, amit
lázverten képzeltél az ólba,
nézzem meg, mondtad,
felöltözve babos ruhájába,
ki tudja mért jajgat.
Vigyázzak, nehogy kifosszák kerted
darázs tolvajbandák.
Pedig azt foszthatták már!
Ökörnyál tolatott benne,
s paréj veteményezett,
szórta magvát.

De nem baj, úgy teszek,
mintha a jászol előtt
régóta nem a semmi kérődzene,
nem az alá kellene almoznom.
Nem a szélnek szórnék ocsút,
s annak tolla,
mintha tépnék, szállna az udvaron.

Nem úgy jöttem én,
sose úgy jöttem,
gyárkémény szarvakkal
ajtódon be ne férjek.
Gépekkel dübörgő szíveimtől
szétrázkódjon tető, sárfal,
caplassak küszöbödön
nehéz lánctalpakkal.
Jöttem csak, jöttem,
mint aki el sose mentem.
Világot ha jártam,
tisztá forrásból csak itthon ittam.

Ahol haláloed órájára,
a döbbenet reggelére,
ki tudja, a csend edényeit
kik dobálják széjjel?
Kik garázdálkodtak,
borogattak fel krumplivermet, árkot,
mit kerestek benne?

Mert végleg magára hagytad,
mintha a túlvilágban,
sírt a vödör a kútban.
Zokogott az elárvult kasza,
a kapa is arcra borulva.
Csak ne láttam volna,
ne emlékeznék rá soha!

A templomi lobogókat ne láttam volna,
a Máriás zászlót fölemelkedni a szélbe.
Pista szomszéd vitte a Megfeszítettet.
Sárgaföldet öklendett a hatalmas gödör,
abban lesz neked helyed, feküdjél bele.
Anyám már vár a mélyben, megágyazott
neked, dőljél melléje. Ha nem tetted
életében, legalább most vigasztald meg.
Szóljál szépen hozzá, s nyugodjatok békében,
mert úgyis együtt porladtok immár
mindéig az örökkévaló időben.

A közeli fa novemberi utolsó levelét
utánad dobta. Temetéseden az ekevájta
barázdák ott voltak, fekete gyászban
ott volt a fél határ. Komáid húzták rád
a földet, rögök vetették utánad magukat.
Az ég tetőzete megomlott, hulltak
föléd a nappalok, éjszakák. A tanyapadlás,
amit anyámmal tapasztottál, hullott
lécestől rád. Hullott szekérkerék, ágydeszka,
rossz taligaláb, sarat kovászoló bakancsod.
Elhajtott tehened bőgött a szélviharból.
Zuhantak rád mind a szorgalom szerszámai,
a dologban elnyűttek, sánták. A parlag idők
fölrobbant pora hullt alá, fekete korma
a szájpaplást is lesöprő kornak. S az azutáninak,
a sose jobbnak. Csak a gyötrelmet hozóknak.

A csillagok kandeláberei égtek
egész éjjel,
de már nem sirattunk.
Jobb már neked ott,
ahol magadra hagyunk.
Jobb, hogy nem vagy.
Hogy már nem tudod meg,
milyen új erőszaknak kellene
a járomba kényszerülő fejek.

Messziről milyen új félelmek suhognak.
Miféle felfuvalkodott erők
gyülekeznek,
miféle hatalmak.

Megtöretett arcom
jobb nem látnod.
Nem látnod a remények szárnyait fölakadva
csüngen a fákon.
Jobb nem látnod e magán átgázoló világot.
Süvölt a világűr hidege.
Míg a magasból távcsövön,
a Holdon át figyel,
figyel az Isten.

Kevesen tudják, Móricz Zsigmondnak milyen erős kötődése volt szülőfalumhoz. Nem egyszer-kétszer, hanem rendszeresen megfordult a településen. Erről én magam is csak tizenhat-tizenhét éves koromban szereztem tudomást. Amikor már olvastam a *Boldog embert*, s egyik-másik novelláját, s a helyi könyvtárban is megfordultam. Csibétől vagyis Litkei Erzsébettől született gyereke nevelősködött itt mint állami gondozott. Őt jött meg-meglátogatni. Közben járta a falut, beszélgetett az emberekkel, írt róluk.

Ennek ellenére otthon én órála semmit nem hallottam, sokáig a faluban sem. Pedig a kis Imike, akit Móricz örökbe fogadott, az író halála után is visszajárt a nevelőszüleihez, meglátogatta őket. Mégis, csend volt körülötte. Ennyire nem jelentett semmit Móricz híre, rangja? Az itteniek el tudták felejteni néhány év alatt, hogy még a neve sem került szóba?

Legyen mentségükre, nem akármilyen néhány évről volt szó. Háborús évekről, rekvirációs évekről. Az asszonyok a frontra, hadifogságba került férjeiket, fiaikat várták vissza éveken át, ahonnan ki hazajött, ki nem, s akikről alig volt szabad beszélni. Elítélőleg csak. Egymástól félték az emberek: ki kit jelent fel. Irigye, rossz szomszédja majd mindenkinek akadt. Közben meg kellett élni, szinte a semmiből. Önágyával, mindennapjaival volt elfoglalva a falu, nem az olvasással, Móricz Zsigmonddal.

Ekkoriban szakadt meg egy olyan folyamat, amely a természetes fejlődés alapja lehetett volna, s amelyben Móricz is reménykedett: az alulsó Magyarország felemelkedésében. Az akkori politika azonban nem tűrhette a paraszti életformát. A maga szempontjából jó oka volt rá: az ugyanis a nemzet megtartó erejét jelentette. S épp ezt kellett tönkretenni. Kipusztítani annyi rengeteg akaratot, megtartó hagyományt, szokást, amely összetartott családot, közösséget, hazát. Máig szenvedhetjük hiányát.

A tanyákat ősellenségnek kiáltották ki, mert azok a múltat tartósítják. Pedig a legvállalkozóbb szellemű emberek ezekben a dűlő végi hajlékokban éltek, senkire, semmire nem számíthattak, csak önmagukra. Életelemük a munka volt. A falvak lakói is még ekkoriban tele voltak kezdeményezőkésséggel, a kiskertekben, később a háztáji földeken megmutatták, mire tudják vinni, ha hagyják őket. Ha jószágokat nevelhetnek, élhetik az életüket.

Hagymát szedve a bérbe kiadott téesz-földeken én magam is segítettem szüleimnek, vagy helyettük otthon végeztem el a ház körüli munkát. Riportokban írtam meg az ekkor szerzett élményeimet.

Jött az úgynevezett rendszerváltozás, az új hitegetések korszaka. Megszűntek az előbb említett lehetőségek. Privatizálták a gazdaságokat – leértékelt áron, hogy a tűzhöz közel ülők olcsón hozzáférhessenek. A piaci körülmények is változtak. Az emberek leszoktak arról, hogy kerttel, jószágokkal bajlódjanak. Egyrészt, mert

nem éri meg. Másrészt, hogy mások éjszaka elvigyék? A megkárosítottak már be se jelentik a rendőrségen. Minek? A tettesek sosincsenek meg. Az öregek, ha hallanak is éjszaka odakintről valami zajt, meghúzódnak, hiszen segítségre nem számíthatnak. Apámat is megfenyegették, akik a padláson át törtek be a házba: ha megnyikkan, drótot húznak a nyakára, s felkötik. Ekkoriban írtam:

Azt is hallom

Zaj lépdél a tetőn,
reng, hajlong a fedél.
Be is szakad
három cserép.
Döglött kutyánk
csahol a föld alól,
kazlak mögül is
behallik az ajtón.

Azt is hallom,
mozog a kerítés
körül a házon.
El is tűnik belőle
tizenkét léc,
meg egy karó.

A szegénység velük
merre oszon?
Egy szál gunarunk is
merről kiáltoz?
Vére a Holdból csöpög,
literes lábasból.

Ahogy mi, az én korosztályomhoz tartozók, a mostani fiatalok is szétszélednek az országban, már noszogatni se kell őket. Pedig falun két-három-négymillió forintból házat lehet venni. Akkor se kell senkinek. Idegenek hurcolkodnak egyikbe-másikba. Amelyik régebbi építésű, előbb-utóbb elromosodik, amit lehet, ellopnak belőle: vannak, akik ebből élnek.

Épül, illetve felújításra kerül egy valamikori lakóépület Zagyarékason: az lesz a faluház.

Oda kerülnek majd az eddig az általános iskolában tárolt összegyűjtött régi pa-

raszti tárgyak. Néhány Móricz Zsigmond által használt eszköz is kiállításra kerül. Sőt szoborra is pályázatot adott be az önkormányzat, ami a ház előtt kerülne elhelyezésre. Miből készül? – kérdeztem legutóbb. Bronzból – volt a válasz. De hiszen ellopják! – ütköztem meg. Mint ahogy ugyanennek a háznak az udvaráról az iskolai konyhára közmunkások által termelt krumplit is eltulajdonították. Be lesz kamerázva – próbáltak megnyugtatni. Csakhogy azt a kamerát ki lehet „játszani”, mint a községházára beszereltet is, ahonnan a páncélszekrényt elvitték az egyik irodahelyiségből, a szomszéd falu határában találtak meg.

Ezeknek az embereknek nem sokat jelent Móricz Zsigmond, sem az ott kiállításra kerülő eszközök. A múlt sem, mert az nem az ő múltjuk. A pénz számít, ami azonnal elkölthető. A beosztást nem ismerik. Az eszmei értéket még úgy sem.

A helyi pedagógusok a megmondhatóí, mi mindent elkövetnek, hogy diákjaik ráérezzenek a szépre, az igazra. Hiszen otthon – legtöbb helyen – más nevelést kapnak. Hogy lesz ebből megbecsülése Móricznak, Himnusznak, Magyarországhazánknak?

Itt élnem

Árkok kanyarognak utánam,
kúsznak mélyedést.
Jönnek mindenütt a nyomomban:
ne tévesszenek szem elől.

Várják, hogy aláhulljak,
az öles földmélyek,
hogyan befogadjanak.

Pillantásom már a Napé legyen.
Ébredésem a reggeleké.
Lépteimmel utak haladjanak.
Szavam legyen a másoké.

Osszam szét magam,
életem azok közt,
akiktől kaptam:
a mennytől és a földtől:
akiké voltam.

S éltem az ő parancsukon,
az ő útjaikat jártam.
S most mégis félek
lenni majd a halálban.

Hisz kiállva szívkamráj ajtájába,
beszakad a szem tátongó üreggé,
mert azt látja,
elfüstölt hitek megszenesedett gerendavégei
meredezenek a világba.
Erőink megereszkedtek,
pedig feszülniük kellene.

Hát hogyan félnék!
Félteném jövőjétől az életet,
magunkat.
Nézünk a bedőlt fedelű égre,
s egymásra:
kicsoda dúcolja fel,
hogyan reánk ne szakadna?

Ki vigyázza,
hogyan leeresztett haját a fűzfa
megmoshassa tiszta árok-vizekben?
Gallyaikra a bokrok,
hogyan köszöntsék a magasságot,
bokrétába madarakat szedhessenek?

De mit számítanak már
madarak, bokrok!
Mit számítanak távlatok, sorsok:
mint úton botorkáló köveken,
átlépni rajtuk!
Mit számítanak erények, hitek:
kukákba velük,
együtt a szeméttel!

Süvítenek a sivatag évszakok.
Az évek sivárság utcasorai fölé,
mint kiégett villanyégő,
lóg le porosan a Nap.
A rosszkedvű kerítéseknel
szél nyafog, pollen surran,
járja bolondját a remény.
A város-mélyek megtelve
eldobált fóliaszatyrokka,
flakonokkal, kiüresedett életekkel,
a faluszélek szegénységgel,
sorsok romhalmazával,
hulladékaival a hitegetésnek,
ahol az éhség a szomszéd
krumpliját kiássa,
a szükség a fákat fűrészeli derékban.
Tüzüknél főnek a híg levesek,
sül a nyomorúság ebédre.

Mivé lett, amiért megszakadtak
vénák, erek kidülledtek, izzadtak
rettenetes nekifeszülések?
Amiért a víz felforrt a gyomorban?
Csontokból a velő kiszáradt?
Amire a szombat ráment?
Nem pihent a vasárnap se? Amiért
görnyedt a szorgalom – mívé lett?
Ez a Déva vára ország lenne az?
Ez lett belőle?
Ami felépül estére,
leomlik reggelre?
E düledék haza lenne az
árokba borult útjaival?
Ellakott tájaival?

Ha eltemet e föld,
ez marad hátra,
sálam, a lobogó szél
odavetve egy csenevész fára,
ingem, az ég
a legfelső ágra?

Arcom a gondban
ezért szikessedett el,
szivárgok majd el
gyökérmélyi vizekben?

S mégis,
ha ennyire telt is,
mint szembenézni a földönfutó idővel,
s míg biztat a jövő: ne adjam fel,
megérte itt élnem.

Az égitestek maguk közé fogadtak.
A messzeségnek jó volt integetni,
megtáncoltatni a forgószelet,
jártam a sergős csárdást vele.
Az esők messziről megismertek.
Hátas domboknak társa voltam.
Itt lépdeltem a kor süppedékeiben,
de a csillagokig elláttam.

Életem során sokszor éreztem úgy, tehetetlen vagyok. Érzem ma is. Szeretnék mozdítani valamit a világon, s kevés az erőm hozzá. S nincs más lehetőségem, mint megfogalmazni, amin segíteni kellene, ami nem jól van. Megszabadulva ezáltal attól a tehertől, ami nyomasztólag hat rám. Ezért igyekszem kiírni magamból. Amit egyúttal ellenőrizhetek is. Ez nem óvatoskodást jelent, hanem törekvést a pontos szólásra. S úgy, hogy az egyszerre legyen közérthető s a művészet nyelvéen elmondott is.

A magánélet művekbe emelése ugyanúgy foglalkoztat, mint az, mi miért történik, sokszor éppen ellenünkre. Szeretném én is megmutatni magam, akárcsak más. Viszont tapasztalnom kell, hogy amikor személyes ügyeimről szólok, azok az ügyek nem csak az enyéim, a közé is. A sorsom húsz-valahány éves koromig egy volt a fekete vonatokra kényszerülők sorsával, a hetente-havonta hazajárókéval. Az írás, a szerkesztői munka később elkanyarította az utamat közülük, de a kapcsolatam velük, a láthatár alatt élőkével nem szakadt meg. Gondolkodásom ma is az övék, legtöbb ösztönzést tőlük kapom. Ezekben az időkben viszont már más világtájak is kinyíltak előttem. S az ottani életet is ugyanolyan szorongatónak éreztem, mint a másikat. Ha nem szorongatóbbnak.

A híradásokból még emlékezhetünk rá: Miskolc gyáraiból, amelyeknek tövében évtizedekig éltem, szinte egyik pillanatról a másikra, húszezer szak- és betanít-

tott munkás találta magát az utcán. Mit érezhettek akkor ezek az emberek, ki ad számot róla? Annak idején sokukat elcsábítottak-kényszerítették a falukból, s egyszer csak fordulhattak vissza. Csakhogy már nem volt hova, mire. Amijük volt, mások elbirtokolták, vagy elenyészett időközben. Mehettek nyugdíjba. Oda se mindenki. A kimaradók kegyelem pénzért gereblyézni az árokpartra. Ott legalább „karban tartják magukat”, mondják rájuk.

Egész népcsoportok váltak – már nem csak a kínai – a turkáló boltok vásárlóivá! Városiak, falusiak egyaránt. A munkapiacokról kikerülők, s mind akik elszendődni a változásoknak, az olcsó árut keresik. S amit hol máshol – a jelenség itt a legszembeötlőbb –, mint ezekben a használtruha-kereskedésekben találják meg. Ahol félve pillantanak széjjel, nehogy ismerőssel fussanak össze. Pedig pironkodni nem nekik kellene, hanem azoknak, akik ide juttatták őket. Sajnálattal pedig nem kérnek. Van annyi önbecsülésük. Munkájuk után nem ezt érdemlik. S igazuk van!

Annak idején engem, sokunkat apáink – saját érdekeik ellenére a – városok felé irányítottak, a boldogulást arra keressük. S fiainkat, lányainkat a jobb megélhetés reményében, hiszen ma is azon a színvonalon élünk, mint negyven éve, most mi bocsátjuk el magunktól – nem egyik országrészből a másikba – hanem annál is messzebbre, a népességfogyást ezzel is súlyosbítva. Ritka hazajárók lesznek ők is, mint mi voltunk. Szenvedik a szülőföld hiányát, ahogy mi szenvedtük.

Akadnak, akik a sajtást enyhítendő, a falukban megőrizték a szülői házat, mint jómagam is. Igyekeznek fenntartani, ha már eladni nem lehet, csak elpotyázni. Vajon Magyarországot otthonnak mi meg tudjuk-e őrizni, amiképpen azt eleink tették, hogy akik messzire szakadnak innen, legyen hova hazajönniük? Hogy hazájuknak megmaradjon, ahol éltek, laktuk ezt a földet? Különben kifosztják egyik égtájtól a másikig, netán tájakra beleköltöznek mások – a kör akkor végképp bezárul.

(A Magyar Művészeti Akadémián 2014. május 16-án elhangzott előadás szerkesztett változata. A verseket elmondta Jónás Zoltán.)